

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIX

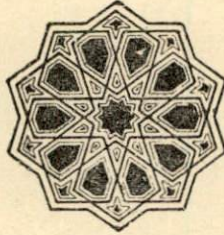

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIX

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Hüseyin ATAY: <i>Bilgi Teorisi (İlmin İmkânı)</i>	1
Prof. Dr. Süleyman ATEŞ: <i>Ahkâm ez-Zevac ve't-Talakki Dav'il Kitâbı ve's-Sünne</i>	41
Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN <i>İkbâl'in Felsefesinde İnsan</i>	83
Çev. Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN, <i>Tanrı ve Yunan Felsefesi</i> .	107
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>Abdurrahman İbnu'l-Cevzi ve "Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr" adlı eseri</i>	127
Prof. Dr. İbrahim A. ÇUBUKÇU, <i>Kültür Tarihimizde Sanatın Değeri</i>	135
Çev. Prof. Dr. Mehmet DAĞ, <i>Rudolf Bultman</i>	145
Prof. Dr. Mustafa FAYDA, <i>Vefatının 10. Yılı Dolayısıyla Türkistanlı Âlim Mübeşşir et-Tırâzi</i>	187
Prof. Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>İslâm Medeniyetinin Batıya Etkileri</i>	215
Prof. Dr. Ahmet UĞUR, <i>Kemal Paşa-Zade'nin VIII. Defteri</i>	223
Doç. Dr. Hayrani ALTINTAŞ, <i>Psikoloji Sözlüğü Üzerine Küçük Bir Deneme</i>	241
Doç. Dr. Hayrani ALTINTAŞ, <i>Psychologie Religieuse</i>	251
Doç. Dr. Rami AYAS, <i>Üniversitesi Gençliğinin Zihin Hayatı</i>	263
Çev. Doç. Dr. Mehmet AYDIN, <i>Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik</i>	267
Doç. Dr. Sabri HİZMETLİ, <i>İbâdilikte Azzabe</i>	285
Çev. Yrd. Doç. Dr. Selahattin EROĞLU, <i>Allah'ın Sıfatları Hakkında Zemahşeri ve Beydâvi Arasındaki Münakaşalar</i>	303
Çev. Yard. Doç. Dr. Selahattin EROĞLU, <i>İlk Fıkhî Mezheplerin Kaynakları</i>	313
Yrd. Doç. Dr. Münir KOŞTAŞ, <i>Sosyalleşme (Socialisation)</i>	329

Çev. Yrd. Doç. Dr. Münir KOŞTAŞ <i>Bir Ülkenin Kıymet Hükümleri ve Dini Müesseseleri Nasıl İncelenir</i>	335
Doç. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK, <i>Münafıklık ve Dönmelik Üzerinde Bir Araştırma</i>	347
Yrd. Doç. Dr. Ruhi KALENDER, <i>Türk Musikisi'nde Kullanılan Makamların Tesirleri</i>	361
Yrd. Doç. Dr. Nesimi YAZIZICI <i>Klâsik İslâm Döneminde Haberleşme Kurumu İle İlgili Bazı Mülâhazalar</i>	377
Ar. Gör. Ethem CEBECİOĞLU, <i>Prof. Nicholson'ın Kronolojik Esaslı Tasavvuf Tarifleri</i>	387

KÜLTÜR TARİHİMİZDE SANATIN DEĞERİ

Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU

Türklerin İslâmiyetten çok önceden beri sanatla uğraştıkları bilinmektedir. Ortaasyada yapılan kazılarda Türklere ait kaplan, geyik ve ayı avma dair işlenmiş resimler bulunmuştur¹. Göktürk çağına ait kartal ve insan figürleri Türklerin sanat kültürünün zenginliğinin kanıtlarındandır². Eski Türklerde kabartma hayvan başları, kuşlar ve çiçek motifleri yapmak yaygındı³. Göktürk çağına ait pek çok heykelin de bulunduğu bilinmektedir⁴. Kaya resimlerinde, süvarilerin ellerinde bayrak tuttuğu saptanmıştır. Bayrağın kurt başıyla süslediği de görülmüştür.

Göktürklerde dikilmiş taşlar yanında heykellere daima rastlanmıştır⁵. Bazı heykellerin bıyıkları ve şapkaları tespit edilmiştir. Hatta bazan kadın heykelleri de bulunmuştur. Heykellerin bir elinde kadeh tuttuğu anlaşılmıştır. Heykellerin bazılarının üzerinde resimler görülmüştür. Resimler ev aletleri üzerlerine de yapılmıştır. Kazılarda duvar üzerinde freske rastlanmıştır. Bu tür eserler 5-8. yüzyıllarda Türklerin sanatta ne kadar ileri olduğunu göstermektedir.

Uygurlarda da zengin sanat türlerine rastlanmıştır. Turfan şehri Türk uygarlığının en önemli merkezlerindedir. Burada yapılan kazılarda işlenmiş heykeller, süslü duvarlar, mutfak eşyası üstüne yapılmış resimler bulunmuştur⁶.

Türkler öteden beri çeşitli kültürlerle temas imkânını bulmuşlardır. Şamanizm, Budizm, Mazdeizm, Maniheizm ve Hıristiyanlık kültürüyle yakından ilgilenmişlerdir. Dördüncü yüzyıldan itibaren Türkler

1 Bak. Bahaeddin Ögel, *İslâmiyetten önce Türk Kültür Tarihi*, s. 140, Ank. 1984.

2 Bak. Aynı eser, s. 147.

3 Bak. Aynı eser, s. 148.

4 Bak. Aynı eser, s. 156-158.

5 Bak. Bahaeddin Ögel, aynı eser, s. 165-172.

6 Bak. Celal Esat, *Türk Sanatı*, s. 15, İstanbul 1928.

arasında Hıristiyan misyonerlerin dolaştığı bilinmektedir. İslâmiyetten önce Türkler arasında Maniheist olanlar az değildi.

Türkler 9. yüzyıldan itibaren İslâmiyeti kabul etmeğe başlamıştır. Ancak Karahanlılar, Gazneliler ve Selçuklularda eski sanatların izleri silinmemiştir. Türkler yiğitlikleri nedeniyle 9. yüzyılın ilk yarısında Memun ve Mutasım zamanında tercihen İslâm ordusunda görevlendirilmişlerdir. Türkler ister paralı, ister gönüllü asker olsun zamanla halife ordusunda seçkin bir yer tutmuşlardır. Hatta Halife etrafında muhafızlık yapan "Memlukler" sınıfını oluşturmuşlardır. Halifenin 9. yüzyıl başından itibaren Mısır'a Arap vali tayinini tercih etmediği bilinmektedir. Bir Türk olan Ahmed b. Tulun, Mısır valisi iken istiklâlini ilân etmiştir. Tulunoğulları kırk yıl kadar Mısır'a hakim olmuşlardır. Sanatı geliştirmişlerdir.

Türklerin Milâttan önce Tunç Devrinden beri bilinen sanat yetenekleri islâmlaştıktan sonra ölmemiş, ancak bazı yanlış yorumlar yüzünden resim ve heykele karşı çekingenlik başlamıştır. Tukyular tarafından yapılan sanat eserlerinin zenginliği 731 ve 734 yıllarına ait⁷ Orhun Abidelerinden anlaşılmış iken İslâmiyetten sonra kimi sanat türleri yön değiştirmiştir. Özellikle resimde bunu gözlemekteyiz.

Oysaki İslâmiyetin özünde sanata karşı bir terslik yoktur. Sanatın olumsuz yönde etkilenmesi, dinin yanlış yorumlanması yüzündendir. Gerçek İslâmiyette sanata önem verilmiştir.

Kur'ân'da Maide suresinin 93. âyetinde putperestliğin yasaklandığı doğrudur. Ancak burada heykele tapmak yasaklanmıştır. Çünkü İslâm'dan önce Araplar genellikle put denen heykellere tapardı. Heykeli sanat için yapmakla, tapmak için yapmak arasında fark vardır.

Hadîslere gelince: Resmin yasaklığı için kullanılan bazı hadislerin doğruluğunu iyi araştırmak gerekir. Bu hususta söylendiği ileri sürülen bazı hadisler şunlardır: "Kıyamet gününde azâbı en fazla olanlar, ressamlardır. Onlara yaptığımız şeye can veriniz denir..." "Allah'ın yaratışını taklit edenler, kıyamet gününde azâbı şiddetli olanlardır"⁸. Bu hadisler şüphelidir.

7 Bak. Celal Esat, aynı eser, s. 24-26.

8 Bak. Rıfki Melül Meriç, *Türk Tezyini Sanatları*, s. 11-14, İstanbul 1937. Bu hadisin başka bir varyantı şöyledir: "Şu suretleri yapanlar yok mu? İşte onlar kıyamet gününde, yaptığımız resimlere can veriniz diye cezalandırılacaklardır". Bak. Buhari, Sahih, c. 12, s. 116, Hadis no: 1963.

Bunların yanında İslâm'da resmin yasak olmadığını gösteren sağlam kanıtlar vardır. Sözelimi Buharî'nin anlattığı bir hadîse göre şu olay dikkat çekicidir: Bir gün Hz. Peygamber namaz kılarken karşı perdede bir kuş resmi görmüş. Hz. Aişe'ye "namaz kılarken önüme geliyor. Bunu buradan kaldır" demiş. Bunun üzerine Hz. Aişe, o perdeyi yastık kılıfı yapmış, Hz. Muhammed de karşı koymamıştır⁹.

Mekke Tarihini yazan Ezrakî, şu önemli olayı nakletmiştir: Hz. Peygamber 8 Ramazanda yani 629 yılının Aralık ayında Mekke'ye girmiştir. Kâbe'yi ziyaret ederek duvarlardaki resimleri kaldırtırken "elimini altındaki hariç bütün resimleri siliniz" demiştir. Silinmesine izin vermediği bu eser, çocuk İsa'yı Meryem'in dizinde oturmuş gösteren resimdir. Bu resim, Halifelik iddia eden Abdullah b. Zubeyr'in H. 63 de Kâbe'ye sığınması ve bu yüzden Kâbe'nin yıkılması olayına kadar yerinde kalmıştır.

Hz. Ömer'in Suriye'den getirttiği ve kullandığı bir buhurdanlığın insan figürleriyle süslü olduğunu kaynaklar yazmaktadır.

Kahire'li Makrîzî, Hitat adlı eserinde Tulunoğlu Humaraveyh'in (883-895) ünlü sarayındaki bir odayı kendisinin, eşlerinin ve şarkıcılarının resimleriyle süslettiğini yazmaktadır. Ebû Abdullâh Yâkût, Mu'cem al-Buldân adlı eserinde, Abdullâh b. Ebîhi'nin Basra'da evinin bir odasını resimlerle süslettiğini anlatmıştır.

Mevlânâ Celâlettin Rumî, Nakkaş Aynuddevle'ye potresinin yapılmasına izin vermiştir.

Ebu Said Ebû'l-Hayr'ın babası, bir saray yaptırmış, bu sarayda duvarlara dostu olan Sultan Mahmut Gaznevî'nin, askerlerinin ve filerinin resimlerini işletmiştir. Timur'un 1397 de Semerkant'da bir saray yaptırarak duvarları Hindistan savaşlarıyla ilgili resimlerle süslettiği bilinmektedir.

Özellikle İslâm âlemindeki sikkeler de İslâm'da sanata verilen önemi gösterir. Hz. Ömer, hicretin 21. yılında kestirdiği sikkenin bir yüzüne besmeleyle şehadet kelimesini, öteki yüzüne de Bizans İmparatorunun resmini naksettirmiştir. Muaviye, Abdülmelik, Mütevekkil, Muktedir'in sikkeleriyle figürlü sikke örneklerini çoğaltabiliriz. Selâhattin Eyyubî, kendisini bağdaş kurmuş gösteren sikke kestirmiştir. Artukoğulları, Atabek ve Selçuklu sikkelerinde de resim vardı.

9 Bak. Halil Aslangül, *Din, Bilim ve İnsan*, s. 97. Ankara 1982.

Suriye'de Kasr al-Hayr sarayının cephesinde heykeller, ayrıca Kusa-yr Amra av köşkünün duvarlarında çıplak kadın resimleri görülmüş-tür.

Endülüste Abdurrahman III (912-961)ün kurduğu Medinet az-Zehra şehrinde heykeller yaptırmıştır. Fatımiler, Mehdiye şehrinde bir prensin elinde şarap kadehi olduğu halde flüt çalan bir kızı dinlerken kabartma biçiminde gösterilmesine izin vermişlerdir.

13. yüzyılda Selçuklularda melek, savaşçı ve avcı kabartma heykellere rastlanmıştır. Divriği Ulucamii yanındaki Daru's-şifa cephesinde örgülü saçlarıyla bir kadın başı farkedilmektedir. Yine Divriği'de Selçuklulardan kalma insan başı ve Erzurumda hayvan figürleri görülmüştür¹⁰.

Bütün bu kanıtlar İslâmın özünde sanatın yasaklanmadığını göstermektedir.

İslâm'da yalnız resim ve heykel değil süsleme sanatı da gelişmiştir. Özellikle kitab tezhibi yani süslemesi bu konuda derin bir zevki içermektedir. 9. yüzyıl başlarında Memun zamanında Grekçe ve Süryanca-dan Arapçaya kitap çevirileri hızlanmış, genellikle müspet bilimlerle ilgili eserler resimleriyle aktarılmıştır. Yıllar geçtikçe kitap resimleri çoğalmıştır. Diyoskurides'ten 1222 de çevrilen Kitabul-Edviye'nin resimlerini Abdullah b. Fazl yapmıştır. Hariri'nin Makamat'ının resimleri 1237 de Vasıt'lı Yahya b. Mahmut tarafından yapılmıştır. Bidpay'ın Kelile ve Dimne'si de resimlendirilerek Pehleviceden Arapçaya çevrilmiştir. Reşiduddin'in 1303'de yazdığı 1314 tarihli Camiu't-Tevarih'in minyatürleri tanınmıştır. 1290 tarihli olup Alaettin Cuveynî tarafından yazılmış olan Tarih-i Cihanguşa, Firdevsi'nin Şehnamesi, Nizami'nin Hamse'si, Sa'dî'nin Bustan'ı, Hafız'ın Divan'ı minyatürleriyle tanınmış eserlerdir¹¹.

İslâm sanatının taş ve tahta kullanılarak yapılmış pek çok eseri vardır. Heykeltraşlık alanında birçok örnekler vermek mümkündür: Diyarbakır'da şehrin kapısını süsleyen, karşı karşıya duran iki kabartma aslan tespit edilmiştir. Musul'da Atabey Lülü tarafından yaptırılan kabartma hayvan ve insan figürleri görülmüştür. Halep'te kale kapısının

10 Bak. Suut Kemal Yetkin, "İslâm Sanatının Mahiyeti", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. I, sayı I, s. 44-47, Ankara 1952

Ayrıca Sahih-i Buhari Muhtasarı'nda ağaç, dağ gibi manzara resimlerinin ve vesikalık fotoğrafların mübah olduğu, Ahmet Naim tarafından belirtilmiştir. Bak. c. VI, s. 421, Ankara 1969.

11 Bak. Gaston Migeon, *İslâm Sanatı*, Çeviren: Burhan Toprak, s. 21-28, İst. 1943.

üstünde iki ejderha arasında bir insan figürü vardır. Selçuklulardan kalma kanatlı melek ve aslan figürleri bulunmuştur. Bunlara Mısır'da Fatımilerin ve Endülü's'te Emevî Devleti'nin yaptırdığı süslemeleri ve figürleri de eklemek gerekir¹².

İslâm sanatında minyatürlerde gölge, derinlik ve hacim yoktur, düşüncesinden hareketle bu sanatı küçümseyenler haksızdırlar. Çünkü resim sanatı, başlangıçta daha realist gelişirken inancın gereği olarak soyutlaşmıştır. İslâmiyet, dünya hayatının geçiciliğini hatırlatıp insanı yüce değerlere yönlendirmektedir. Yüce olan değerler ise dünyalık nesnelerin üstündedir. Yüce değerler bizi aşar ve sınır tanımaz. Bu nedenle minyatürlerde gerek renkler ve gerekse hacim, tabiattaki gibi değildir. Ancak minyatürlerde renk ve desen zenginliği kendini göstermiştir. Minyatürlerde renklerin uyumu ve çizgilerin ahengi tam bir sanat zevki vermektedir. Sanat, genel anlamda büyümlü ahenk olduğuna göre minyatürlerin sanat gücü daha iyi anlaşılır. Bu minyatürler iç dünyanın parlaklığını çizgilerle ve renklerle vererek her şeyi olduğu gibi değil, yaşadığı gibi, duyulduğu gibi sunmuştur. Bu nedenle gölge, derinlik ve hacimden uzaklaşması resim sanatının değerini küçültmez¹³.

İslâm'da sanat daima var olmuştur. Sanat türleri yasaklanmamıştır. Yasak düşüncesi, kimi çevrelerin yanlış yorumundan kaynaklanmıştır. Ancak İslâm inancının resim, mimarî ve süsleme gibi alanlarda sanatı yönlendirdiği de inkâr edilemez. İslâmın sanata önem verdiğine dair Hz. Muhammed'in şu hadisleri kanıt olarak gösterilebilir: "Kuşkusuz Allah güzeldir, güzeli sever", "Şiirin kimi türleri bilgeliktir". "Nikâhı def çalarak açıklaymız". "Allah sanat sahibi mümini sever". "Allah sanat ve çalışmasında hünerli kimseyi sever".

Ayrıca Kur'an'daki bazı âyetlerden de sanata izin verildiği anlamı çıkarılmaktadır. Bu âyetlerden bazılarının anlamları şöyledir:

"Allah'ın kulları için var ettiği süsleri haram kılan kimdir". "Allah onlar için güzel şeyleri helal, kötü şeyleri haram kılmaktadır". "Sözünü dinleyip en güzeline uyanlar, Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir". "İnanıp iyi işler yapanlar cennet bahçelerinde neşelendirileceklerdir".

İşte böyle hükümler olduğu için müslümanlar müzikte, mimaride, oymacılıkta, el sanatlarında, dokumacılıkta ve süsleme alanında bir çok

12 Bak. Gaston Migeon, Anılan eser, s. 26-28.

13 Bak. Suut Kemal Yetkin, "İslâm Minyatürünün Estetiği", *İlâhiyat Fakültesi Dergisi* yıl, 1953, sayı I, s. 33-35, Ankara 1953.

eserler vermişlerdir. Musikîde Hz. Muhammed'in Hz. Aişe'nin evinde şarkı söyleyen iki kızı dinlemesi ibretli bir olaydır.

Henüz Emevîler devrinde resim sanatı duvar, araç ve gereç süslemesi biçiminde devam etmiştir. Geç Abbasîler devrinde yukarıda belirttiğimiz gibi kitap ressamlığı başlamıştır. Diyoscurides'in Kitab al-Haşayiş fi't-Tıbb'ı ve Galenos'un Kitab al-Tiryak'ı bunun güzel örneklerinden olmuştur.

İslâmdan sonra Türklerin sanata verdiği değere gelince:

Türk bilgini Biruni'nin Asar al-Bakiye adlı eseri de tanınmış resimli kitaplar arasındadır. Az önce sözünü ettiğimiz Türk minyatürlerinin yer aldığı Reşideddin'in Camiu't-Tevarih'ini (1314) ve Alaeddin Cuveynî'nin Tarih-i Cihanguşa'sını (1290) bunlara ekleyebiliriz.

Mevlana'nın (Ölm. 1273) yapılmış minyatürleri bazı kitapları süslemiştir¹⁴.

Milattan önce Büyük Hun İmparatorluğu (M.Ö. VII. yy. - M.S. 48 yy.) döneminden beri sanatları farkedilen Türkler, (ilk yazılı belge M.Ö. 318) Gök Türk İmparatorluğu döneminde (552-744) sanatta oldukça yükselmişlerdir. Uygur devleti döneminde de (745-840) sanat zevki gelişerek devam etmiştir. Bir Türk Devleti olan Karahanlılar Devleti (840-1042) İslâmiyeti kabul etmiş ve sanat faaliyetlerine devam etmiştir. Gazneliler Devleti döneminde (969-1187) Türk-İslâm sanatı varlığını sürdürmüştür. Büyük Selçuklu İmparatorluğu (1040-1157) süsleme sanatına ağırlık vererek sanatta beceri ve ustalığını ortaya koymuştur.

Bilindiği gibi Musul'da Atabey Lülü, Mısır'da Memluklar, Anadolu'da Selçuklular İslâmdan etkilenerek sanatlarını sürdürmüşlerdir. Selçuklular, yukarıda değindiğimiz gibi sanatlarında insan ve hayvan figürlerine yer vermişlerdir. Türkler motiflerini tabiattan seçmişler, yalnız yapmışlar ve geometrik biçimlere yer vermişlerdir. Âlemde bir düzen olduğunu, hiç bir şeyin bu düzenin dışında kalamayacağını yansıtmışlardır. Arabesk ve minyatür öncesizlik ve sonrasızlık duygusunu aşılama açısından önemlidir. Somuttan soyuta gidilmesi yüce duyguları aşılama amacından kaynaklanmıştır.

Her ne kadar tutucu çevreler, kısmen müzik, resim ve heykel yapılımasını yanlış yorumlarla engellemeye çalışsa da hükümdarlar başarı-

¹⁴ Bak. Mehmet Önder, "Mevlâna'nın Giyim Şekilleri ve Elbiseleri", *İlahiyat Fak. Dergisi*, c. IV, sayı, 3-4 s. 81-82 Ankara 1957.

larını sanattan yararlanarak sergilemek istemişlerdir. Fatih Sultan Mehmet, İtalya'dan Bellini'yi getirterek portresini yaptırmıştır. Osmanlılarda Batılı anlamda ancak 1870 lerden sonra resim yapılmaya başlanmıştır.

Osmanlı döneminde mimarî sanatının gelişmesinde Türk zevkinin büyük etkisi vardır.

Henüz Selçuklular döneminde Türkler yapı ve süsleme sanatına bazı yenilikler getirmişlerdir. Beylikler devrinde de yenilikler sürmüştür. Bu yenilikleri şöyle sıralayabiliriz: Mekân anlayışının gelişmesi, camilerde son cemaat yerinin doğması, avlunun cami gövdesine katılması, portallerin sadeleşmesi, doluluk ve boşlukların denkleşmesi, mermer kaplamanın kullanılması, iç ve dışın ahenkleşmesi.

Osmanlı döneminde mekân anlayışı daha da gelişerek Mimar Sinan'da olgunluğuna erişmiştir¹⁵.

Türk sanatının bir özelliği de Saray'ın ve Tekke'nin etkisinde kalmasıdır. Minyatür, kitap süslemeleri, cilt, hat sanatları sarayın etkisindedir. Halı, kilim, tasavvufî şiir, tasavvufî musiki ve bazı el sanatları Tekke'nin etkisinde kalmıştır. Ancak Osmanlıların ilk dönemlerinde Osman Bey, Orhan Bey ve Murat I gibi hükümdarlar mutasavvıflarla organik bağ kurmuşlardı. Daha sonraları sarayın ve tekkenin zevklerinde farklılaşma olmuştur¹⁶. Osmanlı mimarîsi zamanla gelişerek mekân bütünlüğüne ulaşmıştır. Mekân bütünlüğü kubbeye bağlı olarak ışık, yön ve plastik değerleri içermiştir. Kubbeler yarım, çeyrek ve tam olarak kullanılabilmiştir. Camilerde amaç birliğine ve estetik zevkin doruğuna ulaşılmıştır. İç mekân yaratma niteliği Türklere nasip olmuştur, Türk sanatındaki mimarî eserlerin Bizans kaynaklı ve resimle ilgili ürünlerin İran kaynaklı sayılması yanlıştır.

Mimarîdeki bu gelişmeye rağmen Osmanlılarda resim ve heykel alanında aynı atılımı önlemek isteyen tutucu engeller olmuştur. Hatta müzik alanında da bu engellemeler zaman zaman görülmüştür. Gerçek anlamda sanatta özgürlük Cumhuriyet döneminde yaşanmıştır.

Büyük Atatürk milletiyle İstiklâl Savaşı'nı kazandıktan sonra kültürel alanda tutucu engelleri de kırmıştır.

15 Bak. Suut Kemal Yetkin, "Beylikler Devri Mimarîsinin Klasik Osmanlı Sanatını Harırlayışı", *A.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, c. IV, sayı, 3-4, s. 39-43 Ankara 1957.

16 Bak. Doğan Kuban, *Türk ve İslâm Sanatı Üzerine Denemeler*, s. 87-90, İst. 1982.

Atatürk'ün sanatla ilgili bir çok özdeyişi vardır. Bu özdeyişlerden bazı örnekler şunlardır:

“Sanatsız kalan bir ulusun hayat damarlarından biri kopmuş demektir”.

“Hepiniz milletvekili olabilirsiniz. Bakan olabilirsiniz. Hatta Cumhurbaşkanı olabilirsiniz. Fakat bir sanatçı olamazsınız”.

“Güzel sanatlarda başarı, bütün inkilâpların başarılı olduğunun en kesin kanıtıdır”.

“Bir ulus ki resim yapmaz, bir ulus ki heykel yapmaz, bir ulus ki tekniğin gerektirdiği şeyleri yapmaz, itiraf etmeli ki o ulusun ilerleme yolunda yeri yoktur”.

“İnce, yüksek, derin ve temiz duyguları en çok duyabilen ve öteki insanlara duyurabilen şairdir”.

“Dünyada uygar, ileri ve olgun olmak isteyen herhangi bir ulus, mutlaka heykel yapacak ve heykeltıraş yetiştirecektir. Âbidelerin şuraya buraya tarihî hatıralar olarak dikilmesinin dine aykırı olduğunu iddia edenler, din hükümlerini gereği gibi araştırıp incelememiş olanlardır”.

“Sanatçı, toplumda uzun mücadele ve çabalardan sonra alanında ışığı ilk duyan insandır”.

Yüksek bir insan toplumu olan Türk ulusunun tarihî bir özelliği de güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir.

“Sanat güzelliğin ifadesidir”¹⁷.

Büyük Atatürk güzel sanatlar içinde şürlle özel olarak ilgilenmiştir. Dış kaynaklı şairlerden Byron ve Alfred de Musset'nin şürllerini severdi. Yerli şairlerden Yahya Kemal, Faruk Nafiz Çamlıbel ve Behçet Kemal Çağlar'ın şürllerini okutup dinlerdi. Namık Kemal ve Tefvik Fikret'in yurt ve özgürlük için harcadığı emeği takdirle anardı. Hatta Tefvik Fikret'in Âşiyân'ını bir kaç kez ziyaret etmiştir.

Şairlere kültürlerini artırmalarını, Türk toplumunu ve tarihini sevmelerini salık vermiştir. Atatürk'ün Büyük Nutuk adıyla bilinen söylevleri hitabetin en güzel örneklerindendir. O, edebiyatı hem sevmiş, hem de edebiyatçıları korumuştur. Çünkü biliyordu ki edebî eserlerle

17 Bak. *Atatürkçülük* (Birinci kitap), s. 137-138 Genelkurmay Basımevi, Ank. 1982; Gültekin Elibal, *Atatürk Resim-Heykel*, s. 34-52, İst. 1973; Adnan Turanî, “Atatürk ve Güzel Sanatlar”, Atatürk Kültür ve Eğitim Semineri, s. 73-80, Kayseri 1983.

gençliği eğitmek daha etkilidir. Zekâyı ve yeteneği geliştirmek sanatla daha kolay ve daha verimlidir. Türk milleti sanat yetenekleriyle de zaferlerini dünyaya tanıtmahydı.

İşte bunun içindir ki, Atatürk edebiyat üzerinde ısrarla durmuştur. Bir konuşmasında edebiyatı şöyle tanımlamıştır: “Söz ve anlamı yeni, insan zihninde yer eden her türlü bilgileri ve insan gücünün en büyük duygularını, bunları dinleyenleri veya okuyanları çok ilgilendirecek biçimde söylemek ve yazmak sanatı”¹⁸.

Atatürk güzel sanatlardan müziğe de çok önem vermiştir. Müzik eğitimi için Avrupa’ya öğrenciler yollamıştır. Ahmed Adnan Saygun bunlardan biridir. Onun yazdığı “Özsoy” operasını 1935 de İran Şahı Rıza Pehlevi’yle birlikte izledi.

1924 de Musiki Muallim Mektebinin açılmasını sağlamış, bu okulun kadrosuna batı eğitimi görmüş Cemal Reşit Rey, Ulvi Cemal Erkin, Hasan Ferit *Alnar*, *Necil Kâzım Akses* ve Adnan Saygun alınmıştır. Atatürk 1934 de Ankara da Millî Musiki ve Temsil Akademisini, 1936 da Ankara Devlet Konservatuari’ni kurdurmuştur¹⁹.

Atatürk 1935 yılında Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası’nı düzenlemek üzere Dr. Ernst Praetorius’u Ankara’ya getirtti: Böylece senfonik orkestra güçlendirildi.

Atatürk heykel yapımına da önem vermiştir. Dolmabahçe Sarayı’nın Veliahd Dairesinde 1937 de Resim ve Heykel Müzesi açtırdı. Böylece Türk resmi evlerde asılı olmaktan kurtarılarak daha geniş anlamda millete sunuldu.

Atatürk Barbaros Hayrettin Paşa’nın, Fatih Sultan Mehmed’in ve Mimar Sinan’ın heykellerinin yapılmasını istedi.

Resim sanatına önem veren Atatürk, Kurtuluş Zaferinin resimlerle yansıtılmasını sağladı. Yapılan tabloları sergiletti²⁰.

18 Bak. Afet İnan, “Atatürk’ün Karakter Hususiyetlerinden Bir Kaç Örnek ve Onun Son Günleri”, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Dergisi, c. VIII, s. 342, Ankara 1950; Cahit Kavcar, Atatürk’ün Dil ve Edebiyat Konusundaki Görüşleri, Atatürk Devrimleri Eğitim Sempozyumu, s. 153-162, Ankara 1981.

19 Bak. Seçil Akgün, “Atatürk’ün Sanat ve Kültür Anlayışı”, *Yüzcüncü Yıl Atatürk Konferansları*, s. 11, Sanem Matbaası.

20 Bak. Elif Naci, “Güzel Sanatların Son 15 Senelik Tekâmülü”, *Atatürk Devri Fikir Hayatı*, s. 446-451, Ankara 1981.

Mimarî sanatına da önem veren Atatürk 1924 yılında Topkapı Sarayı'nın müze olarak açılmasını gerçekleştirmiştir. Ayrıca Türk ve Bizans sanatının özelliğini taşıyan Ayasofya'yı müze haline getirmiştir²¹.

Kültürün her dalına önem veren Atatürk 1931 de "Türk Tarih Tetkik Heyetini ve 1932 de "Türk Dili Tetkik Cemiyeti"ni kurdurmuştur. Atatürk kültür hakkında şöyle söylemiştir. "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür... Kültür okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden anlam çıkarmak, duygulanmak, düşünmek, zekâyı eğitmektir"²².

Demek oluyor ki kültürün önemli bir parçası olan güzel sanatlara Atatürk önem vererek Türk sanatının özgür bir biçimde gelişmesini sağlamıştır. Gençlerin fikri, irfanı ve vicdanı özgür, bağınazlıktan kurtulmuş olarak yetiştirilmesini istemiştir. Sözleriyle, açtırdığı kurumlara ve eğitime verdiği önemle Türk sanatının çağdaş uygarlıkta hakettiği yüksek yeri almasını öngörmüştür. Ancak Cumhuriyet döneminden sonra sanatın bazı dallarına karşı çekingenlik tamamen silinmiştir. Kuşkusuz bunda inkılâpların temel ilkelerinden olan laikliğin önemli katkısı vardır. Atatürk'ün teşvikiyle milletimizin üstün yetenekleri sanatın her dalında daha verimli olarak görülmeğe başlamıştır. Yurdumuzu düşmandan kurtaran Atatürk, sanatın ulus hayatındaki önemini zamanında görerek bu alanda da önderlik etmiştir.

Kısacası Türkler gerek İslâmiyetten önce ve gerekse İslâmiyetten sonra sanata değer vermişlerdir. Tarihimizin bazı dönemlerindeki resim ve heykele karşı çekingenlik Cumhuriyetten sonra ortadan kalkmıştır. Büyük Atatürk'ün teşvikleri ve gerçekleştirilen inkılâplar Türk sanatının özgürce gelişmesini sağlamıştır.

21 Bak. Prof. Dr. Feridun Akozan, *Atatürkçülük* (İkinci Kitap) s. 141-150, Ankara 1983, Seçil Akgün, *Anılan Yazı*, s. 7-13.

22 Bak. Seçil Akgün, *anılan yazı*, s. 12.